

EDWARD HEATH

KONTUR AV EN KONSERVATIV LEDARE

Av redaktör GUNNAR UNGER

Edward Heath, ny engelsk toryledare, har betraktats som outgrundlig: »han iakttar, han lyssnar, han konverserar, han värderar — men sina innersta tankar behåller han alltid för sig själv». Om orgelspelaren, f. d. artilleriofficeren, bankmannen och redaktören för Church Times, skriver redaktör Gunnar Unger ett initierat porträtt. Han avvisar därvid blankt den absurda karakteristik av Heath, som bl. a. givits av DN:s Londonkorrespondent, och sammanfattar toryledarens målsättning sålunda: »för allt det fadda, snart meningslösa pratet om progressiv, social och liberal har han mycket litet till övers. Han är alldeles oavsett sina rötter i folkdjupet en konservativ . . . intelligensaristokrat, vars ambition är att skapa ett effektivt antisocialistiskt England och vars passion är att införliva detta konservativa England med ett enat Europa. Alla andra mer eller mindre sentimentala synpunkter får för honom underordna sig dessa målsättningar».

Det har sagts om den nye toryledaren Edward Heath att han är Englands »most elusive politician since Curzon». Yttrandet härrör från en av hans närmaste vänner och medarbetare och anses uttrycka en blandning av beundran och oro — dock med stark tonvikt på beundran. Också när Heath är som mest jovialisk, och han har ingen svårighet för att vara jovialisk, också när han skrattar med hela ansiktet, och han skrattar gärna, har ingen — om man får tro den politiska folkloren — någonsin sett hans gråblå ögon le. Han skapar, avsiktligt eller inte, ett intryck av att han alltid vet mer om den han talar med än vederbörande vet om honom. Han iakttar, han lyssnar, han konverserar, han värderar — men sina innersta tankar behåller han alltid för sig själv.

Att försöka porträttera en politiker, som lyckats förvärva sig ett sådant rykte för ogripbarhet, vore förvisso förmätet. I synnerhet gäller detta just nu, när han passerat en avgörande vändpunkt på den bana, vars närmaste fortsättning kommer att vara särskilt viktig för bedömningen av hans person och dessutom bara kan bli föremål för gissningar. Därför har också denna artikel fullt avsiktligt fått under-

rubriken kontur av en konservativ ledare. Ty hur oåtkomlig Heath än må vara i sitt innersta, erbjuder det likväl inga oöverstigligen hinder att dra upp konturen av honom som *homo politicus* — i Heaths fall är de bägge begreppen oskiljaktigt sammanflätade — och åtminstone konturen av mannen och hans väg är lika fast som skarp.

Med allt fog har man gjort gällande att steget från Home till Heath varit något av en revolution i det engelska torypartiets historia. Det har inte endast inneburit ett generationsskifte, låt vara att detta skifte är betydelsefullt nog. Heath är den yngste toryledaren på mer än ett sekel; med sina 49 år är han exakt lika gammal som premiärminister Wilson och har därigenom berövat labour ett icke oväsentligt psykologiskt övertag. Men långt viktigare och märkligare är förändringens sociala karaktär. Den gamla, inte bara på labourhåll ivrigt omhuldade vanföreställningen om *the magic circle*, d. v. s. att torypartiet skulle ledas av en liten klick med varandra befryndade aristokrater, som alla gått på Eton, har genom Heaths övertagande av ledarskapet fått ett grundskott.

Edward Heath är den förste toryledare, som kommer från den lägre medelklassen. Hans far, gift med en trädgårdsmästartdotter var till yrket snickare, men lyckades småningom arbeta sig upp till byggmästare med så pass goda inkomster att han kunde låta sina barn

få en hygglig uppfostran. Sonen Edward, som gick i en vanlig grammar school i Ramsgate vid kusten av Kent, bereddes till och med möjlighet att delta i några skolresor till Frankrike och Tyskland, vilket anses ha väckt hans entusiasm för Europa-tanken. Det är i så fall en intressant bekräftelse på ungdomsintryckens betydelse för den mogna mannen, eftersom Europas enande är den enda politiska idé i vilken Heath anses vara direkt emotionellt engagerad, som kan betraktas som en hjärtesak för honom.

Därmed vare hur som helst: Heath blev redan under skolåren en övertygad anhängare av konservatismens idéer. Just innan han slutade skolan hade han överlägset vunnit ett av eleverna arrangerat provval till parlamentet, vid vilket han framträdde som konservativ kandidat. I Oxford, fortsatte han med samma framgång sin karriär inom studentpolitiken. Han blev inte bara ledare för studenterna på sitt college, han valdes snart till ordförande i Oxford Conservative Association och fick så småningom den mest eftertraktade äreposten av alla, när han utsågs till ordförande i Oxford Union, alla Oxford-studenters berömda diskussionsförening. Ett faktum värt att notera med tanke på hans framtida utveckling är, att då Eden avgick som protest mot *appeasement*-politiken, Heath förde med sig det stora flertalet av Oxfords konservativa studenter till rebellernas lä-

ger och sedan konsekvent bekämpade Chamberlain och hans Oxford-kandidat, som var ingen annan än Quintin Hogg! Varken Churchill eller Eden — för att inte tala om Hogg — torde ha glömt detta.

Stipendium i orgelspel

Vid sidan av politiken var — och är — den enda sak, som på allvar intresserar Edward Heath musik. I det fallet torde han vara ett f.ö. mycket sympatiskt unicum bland världens ledande politiker. Han finansierade i själva verket sin studietid i Oxford genom att vinna ett stipendium inte i ekonomi som Wilson — utan i orgelspel. Han har inte sällan framträtt som kördirigent och inför politiska avgöranden har han ofta tagit sin tillflykt till Glyndebourne, mutatis mutandis Englands Drottningholmsteater. Hans djupa och innerliga förhållande till musiken alltsedan ungdomsåren är, om man får tro kännare, det enda som hindrat honom från att förvandlas till vad man brukar kalla hans politiske motståndare Wilson: en politisk elektronhjärna, en parlamentsk datamaskin. Den musikaliske Heath har också just de två egenskaper som den amusikale Wilson i så hög grad anses sakna: temperament och trofasthet.

Trots hans starka politiska engagemang verkade det ursprungligen på intet sätt självklart att Heath skulle komma att ge sig politiken i våld. Efter avslutade uni-

versitetsstudier fick han ett stipendium vid Grays Inn, men så kom andra världskriget och han fick tills vidare uppge tanken på en juridisk karriär. Vid slutet av kriget, under vilket han med utmärkelse tjänat i artilleriet och avancerat till överstelöjtnant, var hans ekonomiska situation sådan att han omedelbart måste kunna försörja sig och han beslöt därför — liksom Wilson — att bli ämbetsman. Men redan efter några år lämnade han förvaltningen för att i stället etablera sig som — nyhetsredaktör i Church Times! Som sådan lär han ha gjort sig bemärkt framför allt genom att avskaffa frakturstilen och införa nyhetsmaterial på första sidan. Denna sysselsättning tycks dock inte ha motsvarat hans verksamhetsbegär, ty efter ytterligare ett år återfinner man honom på en så artskild befattning som direktionssekreterare i Brown Shipleys bank.

Han hade nu, kan man säga, tjänat tronen, altaret och penningpåsen och det kan inte förvåna att han kände sig mogen att fortsätta sin karriär inom konservativ politik. Den hade icke ett ögonblick förlorat sitt intresse för honom, allra minst som den efter det konservativa nederlaget vid 1945 års val öppnade goda möjligheter för begåvade och framåtsträvande unga män. Han hade erbjudits att bli konservativ kandidat för Bexley och vid 1950 års val vann han, tack vare att en kommunist tog 433 röster från labour, mandatet med

en majoritet på 133. Heath hade knappast mer än kommit in i underhuset förrän hans stjärna började stiga. Bara efter ett par månader blev han en av tories inpinkare — en viktig uppgift i engelsk politik — och lämnade 1951 sin bank för att som *chief whip* bli medlem av Churchills regering. Churchill hade ett om möjligt bättre minne än Eden för alla anti-München-män och Heath hedrades med den store mannens personliga vänskap, varom vittnade flera inbjudningar till Chartwell och, mera beständigt, två Churchill-tavlor, som hör till Heaths käraste ägodelar.

Suezkrisen

Det första verkligt betydelsefulla steg på den väg som skulle föra Heath till ärones tinnar tog han i samband med Suez-krisen. Det var då han som *chief whip* lyckades med konststycket att hålla partiet samlat. Uppgiften var utomordentligt svår med tanke på de rakt motsatta åsikter, som företrädades inom parlamentsgruppen, men Heath förmådde med en blandning av hot, och övertalning, av hänsynslöshet och diplomati på gränsen till bedrägeri, att lösa den. Om hans personliga uppfattning i frågan vet man fortfarande ingenting — ett bevis så gott som något på hans oåtkomlighet — men hans lojalitet mot partiet var oomkullrunkelig. Hans sätt att lösa sin uppgift försäkrade honom också om partiledningens tacksamhet och förtroen-

de. Heath hade visat lejonklon och Macmillan som under hela 50-talet nära samarbetat med Heath partiets *chief whip* bidrog i hög grad till att Macmillan blev premiärminister, när Eden efter Suez-debattet drog sig tillbaka. Det går en känd historia om hur Macmillan och Heath omedelbart efter utnämningen sågs fira segern på Turf Club med ostron, biffstek och champagne.

Macmillan visade sin tacksamhet genom att befordra Heath till arbetsminister och något senare — vilket torde ha passat Heath betydligt bättre och tilltalat honom åtskilligt mer till lord Homes närmaste man i Foreign Office som lordsigillbevarare med särskilt uppdrag att svara för Europa-frågorna. Det var ett uppdrag, som på en gång förde Heath mot höjderna och höll på att bli hans fall. Som den engelska regeringens representant vid förhandlingarna i Bryssel om Englands anslutning till EEC ådagalade han en utomordentlig skicklighet. Hans fenomenala minne, som — det medger även motståndarna — t.o.m. överträffar Wilsons firade triumfer, när det gällde att behärska Europa-marknadens komplicerade problem ner till minsta detalj och hans smidighet, visade sig på nytt, liksom under Suez-krisen, men nu i ett internationellt sammanhang fullt ut i nivå med hans hänsynslöshet. För första gången på länge, det var den allmänna meningen, hade den franska diplomatin fått en engelsk

motståndare, som inte bara var jämspelt utan ofta överlägsen herrarna från Quai d'Orsay. Men mot de Gaulles veto var allt vad Heath presterade förgäves. I januari 1963 kom han hem från Bryssel som förlorare och det lär ha skakat såväl det konservativa partiets som för en gång skull också hans eget självförtroende. Han hade ingenting att förebrå sig — utom att ha misslyckats, men det var tillräckligt för att han skulle vara ur spelet, när efter Macmillans insjuknande på hösten samma år frågan om en ny premiärminister seglade upp. Det var i då rådande läge otänkbart att Tories skulle gå mot en ny valstrid under en ledare, vars namn — om än utan hans egen förskyllan — var förknippat med fiaskot för partiets europeiska politik.

Stöd åt Home

Heath, som haft ett väl så gott samarbete med Home som med Macmillan och blivit föremål för Homes synnerliga uppskattning och förtroende, stödde energiskt Homes kandidatur. Han höll sig, som saken uttryckts, föraktfullt fjärran från det förvirrade intrigspel, vilket av Macleod och andra bedrevs mot Home i dennes egenskap av representant för *the magic circle* — varvid Heaths avundsmän framhöll att den som legat vid Balliol alltid räknades som gammal Etonpojke, *honoris causa!* Home visade sin uppskattning av Heaths eminenta gåvor lika mycket som sin

tacksamhet för hans lojalitet när han bildade sin regering. Trots det misslyckade i EEC-frågan, som dragit ned Heaths aktier på den politiska börsen, tvekade han inte att tilldela Heath den för regeringen livsviktiga uppgiften att modernisera England. Heath fick ett jobb, som var lika maktpåliggande som av titeln framgår, när han utnämndes till minister för industri, handel och regional utveckling.

Redan när Heath kämpade för Englands anslutning till Europa-marknaden hade han retat på sig många av partiets gamla perukstockar och än värre blev det, när han kort före det senaste parlamentsvalet genomdrev slopande av bruttoprissystemet för att öka konkurrenskraften i det engelska näringslivet och därmed dess effektivitet. Det var en åtgärd, som inte minst inom Torypartiet framkallade en storm, underblåst av mäktiga påtryckningsgrupper, men Heath red ut den och i dag har kritikerna tystnat. Efter valnederlaget gjorde Home icke den förutvarande finansministern Maudling, utan sin protegé Heath till skuggkabinettets talesman i ekonomiska frågor och det var Heath som i den stora budgetdebatten framträdde som den mest obarmhärtige och slagfärdige kritikern av regeringen Wilsons ekonomiska politik. Han är inte bara oerhört kunnig, han är också en spirituell talare och snabb i repliken. Heaths placering i Homes skuggkabinett var en tydlig fingervisning om vem Home ön-

skade som efterträdare och det blev också Heath inte Maudling som av partiet befanns bäst kvalificerad att besegra Wilson och modernisera England.

I jämförelse med föregående toryledare under efterkrigsåren — Churchill, Eden, Macmillan och Home — företräder Heath inte bara en ny tid utan ett nytt skikt i brittisk konservatism. Med denna sin förankring i konservatismens djupa led med sin lysande av ingen bestridda begåvning, med sin oerhörda arbetsförmåga, sin dynamiska framåtanda och sin stora politiska erfarenhet, kunnighet och inte minst ärelystnad har han förutsättningar att bli en stor konservativ partiledare av modernt, folkligt snitt.

Home's kandidat

Från denna utgångspunkt har det sitt intresse att understryka att det just var Home — förlöjligad inte minst i svensk press av ovederhäftiga skribenter för sin påstådda brist på förståelse för tidens krav — som, vilket ju ovan klart framgått, på alla sätt jämnat vägen för Heath. Han inte bara lanserade honom på ett tidigt stadium, han har också underlättat för att inte säga möjliggjort hans val till partiledare. Den revolution inom torypartiet, som inledningsvis omtalades är alltså i mycket den avgångna partiledarens eget verk, vilket är ännu ett exempel på att traditionalism och förnyelse naturligt låter sig förenas i konservatismens

hågn. Att den gamla, starka lojaliteten mellan Home och Heath förblivit obruten framgår f. ö. bäst av att Home erbjudits och accepterat den högviktiga och för honom speciellt lämpade posten som utrikesminister i Heaths skuggkabinett.

Hur i många avseenden förbluffande lika Heath och Wilson än är, spelar olikheterna dock en större roll. Att Heath är en modern, demokratisk toryledare berättigar sålunda på intet sätt den absurda karakteristik som Dagens Nyheter London-korrespondent Daniel Viklund givit av Heath, när han utgående från den traditionella, i engelsk politik alltjämt levande motsättningen mellan kavaljerer och rundhuvuden utger Heath som en typisk representant för de senare. Ingenting kan vara oriktigare. Heath är en lika typisk kavaljerer som Wilson är ett rundhuvud. Medan den puritanske Wilson är en doktrinär egalitetsfanatiker och därmed motståndare till elitanken, har Heath, som en skarpsynt iakttagare konstaterat, inte bara accepterat eliten utan fullkomligt naturligt blivit en oskiljaktig del av den. Heath, denne sybaritiske ungarl — han är gift med politiken, för att tala med hans far — som residerar i en smakfullt inredd våning i det fashionablaste av alla Londons kvarter, the Albany, och njuter lika mycket av ett gott bord som av ett gott sällskap, är allt annat än puritan och politiskt sett är han motsatsen till ett rundhuvud. Han är långt mer av en *true-blue tory*

än sin gemytliga f. d. konkurrent Maudling; för allt det fadda, snart meningslösa pratet om progressiv och social och liberal har han mycket litet till övers. Han är alldeles oavsett sina rötter i folkdjupet en konservativ intelligensaristokrat, vars ambition är att skapa ett effektivt antisocialistiskt England och vars passion är att införliva detta konservativa England med ett enat Europa. Alla andra mer eller mindre sentimentala synpunkter får för honom underordna sig dessa målsättningar.

Wilson's överman

Labours ställning är svag och svår. De många vallöften Wilson inkasserade på förhand har inte in-

friats, vilket skapat allmän besvikelse. Englands ekonomi är alltså jämt minst sagt problematisk. Det råder starka spänningar inom labour, dess redan från början trådsnala majoritet har decimerats och liberalerna hotar att undandra Wilson sitt stöd. I detta psykologiska ögonblick har de konservativa fått en ny, ung, kraftfull ledare, stridbar och hänsynslös, en ledare, som på det ekonomiska området kan mäta sig med Wilson och på det utrikespolitiska är hans överman. I honom förenas det bästa av det nya och det gamla i engelsk konservatism. Man kan förstå om Wilson vill uppskjuta tvekampen med denne formidabla motståndare så länge som möjligt.

OM pacifister

Det är ett drygt arbete som stundar att hålla nere de omanliga åskådningar, som — sedan de redan förut i antimilitarismens, pacifismens och försvarsljumhetens skepnader så starkt framträtt i vårt land och nu med riklig näring i världskrigets ohyggligheter särskilt antagit neutralitetsdyrkans skenbart oangripliga form — säkerligen, därest vi till slut helskinnade komma ur de kringvänderande farorna, skola få en utbredning och styrka som aldrig tillförne. Det kommer då i hög grad an på, om det inom vänstern själv, deras hittillsvarande bästa jordmån, finnes krafter, som vilja och kunna slå dem till marken.

Herman Brulin i Svensk Tidskrift 1915